

BARBARA SZCZEPAŃSKA
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Socjologii
ORCID [0000-0003-1974-0263](https://orcid.org/0000-0003-1974-0263)

**SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI
PT. „WIEŚ NA ZIEMIACH ZACHODNICH I PÓŁNOCNYCH
PO 1945 ROKU – CIĄGŁOŚĆ CZY ZMIANA?”, CENTRUM HISTORII
ZAJEZDZIA, WROCŁAW, 16–17 V 2019 R.¹**

W dniach 16–17 V 2019 r. odbyła się we Wrocławiu, w Centrum Historii Zajezdnia, konferencja pt. „Wieś na Ziemiach Zachodnich i Północnych po 1945 roku – ciągłość czy zmiana?”, której organizatorem był Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”. Celem konferencji była refleksja nad obrazem współczesnej wsi ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Cezurę początkową stanowił rok 1945, jako moment zmiany wynikającej z konsekwencji II wojny światowej dla tych terenów i początek często trudnego sąsiedztwa, mającego różnorodny charakter w poszczególnych regionach tzw. Ziem Odzyskanych. Konferencja zgromadziła przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych z wielu ośrodków badawczych w Polsce.

Obrady zainaugurował wykład otwierający prof. dr. hab. Stanisława Witolda Kłopoty pt. *Wieś na Ziemiach Zachodnich i Północnych po 1945 r.: kontekst historyczny, społeczny, kulturowy i polityczny*. Punktem wyjścia prof. Kłopot uczynił sytuację społeczną i ekonomiczną mieszkańców polskich wsi przed II wojną światową (kiedy to około trzy czwarte ludności kraju posiadało źródło utrzymania związane z rolnictwem, obecnie jest to niespełna 10%). Następnie zreferował skutki decyzji politycznych dla mieszkańców obszarów wiejskich (m.in. dekret

¹ Praca powstała w ramach Programu Badawczego Sieci Ziem Zachodnich i Północnych realizowanego przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu.

Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 4 IX 1944 r.). Na trudną, powojenną sytuację mieszkańców wsi nakładała się polityka nowej władzy, która nie była zainteresowana umacnianiem sektora prywatnego w rolnictwie, co skutkowało określonymi działaniami w stosunku do wszystkich mieszkańców wsi. Szczególną uwagę prof. Kłopot skupił na okresie modernizacji „narzuconej” oraz transformacji ustrojowej, której konsekwencje doprowadziły do drastycznego pogorszenia sytuacji ekonomicznej mieszkańców obszarów wiejskich (w tym szczególnie degradacji sektora społecznego). Kolejny ważny etap dla rozwoju wsi Ziem Zachodnich i Północnych wyznacza przystąpienie Polski do Unii Europejskiej oraz napływ środków finansowych z Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich. Jednocześnie konsekwencje zmian, jakie zachodzą pod wpływem tych programów, nie są do końca rozpoznane. Wykład wywołał dyskusję, w której przedstawiciele różnych dyscyplin podejmujący problematykę Ziem Zachodnich i Północnych omawiali przebieg procesów zachodzących na obszarach wiejskich oraz wskazywali na konieczność prowadzenia dalszych badań (w aspekcie historycznym, ekonomicznym, kulturowym).

W sesji pierwszej podjęto problem propagandy kolektywizacji w prasie dolnośląskiej w latach 1945–1956 (prof. Marek Ordyłowski), trudności związanych z zagospodarowaniem powiatu zielonogórskiego w latach 1945–1950 (dr Jolanta Siekierska) oraz zmian politycznych na zachodniopomorskiej wsi w roku 1948 (Katarzyna Rembacka). Sesję drugą otworzyło wystąpienie dr hab. Anety Firlej-Buzon na temat ucisku wsi na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948. W następującym po nim komunikacie z badań Małgorzata Łukianow i Marcin Majewski przedstawili problematykę adaptacji *kapeluszników i czapkarzy*, czyli Polaków z Czechosłowacji na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Studium przypadku narastających konfliktów w społeczności wiejskiej (na przykładzie miejscowości Marcinowa Wola na Mazurach) podjęła w swoich badaniach Magdalena Bernat. Przekształcenia krajobrazu wiejskiego Warmii i Mazur w ujęciu kartograficznym zostały zaprezentowane przez Annę Majewską. Kolejne referaty dotyczyły zmian demograficznych na przykładzie wsi województwa zielonogórskiego (dr Hanna Kurowska), analizy polityki osadniczej oraz skutków reformy rolnej na Kaszubach (dr Michał Hinc), kształtowania się relacji sąsiedzkich na wsiach kaszubskich (Barbara Borzyszkowska) oraz historii podcieni na Żuławach (dr inż. arch. Marta Koperska-Kośmicka).

W drugim dniu konferencji dr hab. Joanna Nowosielska-Sobel prof. Uniwersytetu Wrocławskiego zadała pytanie, czy Polakom udało się „oswoić” dolnośląską wieś. W referacie podjęto szeroko dyskusowaną w literaturze przedmiotu problematykę tożsamości regionalnej Ziem Zachodnich i Północnych. Henryk Dumin przedstawił wieloletnie autorskie badania na temat niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi dolnośląskiej po 1945, a dr Wojciech Kucharski zaprezentował herby najmłodszych miast na Dolnym Śląsku (1945–2019). Kolejna sesja poświęcona była kwestiom rolniczym. Podjęto temat udziału aparatu bezpieczeństwa w kolektywizacji wsi opolskiej (Dariusz Misiejuk), następnie różne drogi modernizacji indywidualnych gospodarstw rolnych na przykładzie powiatu oleśnickiego (Jacek Szczepański) oraz program intensyfikacji produkcji rolniczej jako próbę przezwyciężenia problemów z zaopatrzeniem w żywność w województwie śląskim w latach 80. XX w. (dr Arkadiusz Gryko). Niejednoznaczne konsekwencje przemian ustroju socjalistycznego w kapitalistyczny, na przykładzie strajku w Państwowym Gospodarstwie Rolnym w Biesowicach w latach 1989–1990, zreferował Łukasz Szkwarek.

Wspólnym mianownikiem następnej sesji była tradycja i zmiany kulturowe zachodzące w różnych regionach tzw. Ziem Odzyskanych. Doktor Anna Kurpiel przedstawiła procesy transmisji, kreacji i rekreacji tradycji wsi dolnośląskiej. Fenomen kulturowy „chłopskiej fotografii” na przykładzie Augustyna Czyżowicza został podjęty przez Karola Machiego. Stare i nowe funkcje rytuałów pogrzebowych w pamięci mieszkańców obszarów wiejskich Dolnego Śląska zreferowała dr inż. Barbara Szczepańska. Referat dr Aleksandry Paprot-Wielopolskiej dotyczył funkcjonowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Panel kończyło wystąpienie Marcina Musiała, który zaprezentował koncepcje typowych zagród wiejskich dla Dolnego Śląska z przełomu lat 50. i 60. XX w., zaproponowane przez wrocławskie Biuro Projektowania Budownictwa Wiejskiego. Ostatni już panel rozpoczął referat dr. hab. Daniela Koteluka i Krzysztofa Mazura na temat Państwowych Gospodarstw Rolnych w województwie zielonogórskim w latach 1950–1956. Doktor Radosław Gross przedstawił problem uwłaszczenia gospodarstw osadniczych na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956. Marek Szajda skupił się na aspekcie produktywizacji ludności żydowskiej w powojennej Polsce na przykładzie Dzierżoniowa. Panel zakończyło wystąpienia Łukasza Pintala pt. *Zmiany, jakie zaszły w Pilcach – studium przypadku przemian wsi na Ziemiach Zachodnich*.

W trakcie drugiego dnia konferencji dr hab. Monika Stanny prof. Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN zaprezentowała wyniki projektu zainicjowanego w 2015 r. pt. *Ciągłość i zmiana – sto lat rozwoju wsi i rolnictwa Polski. Współpraca interdyscyplinarna nauk humanistycznych i społecznych na rzecz dialogu środowiskowego*. Celem projektu była próba przygotowania wszechstronnej syntezy naukowej ewolucji wsi i rolnictwa w Polsce, jej mechanizmów, prawidłowości i efektów, analizowanych w długiej perspektywie czasowej. Analiza przemian zachodzących na obszarach wiejskich jest konieczna, ponieważ nadal istnieje niedosyt badań naukowych, które pomagają lepiej zrozumieć ewolucję polskiej gospodarki, społeczeństwa i kultury oraz historyczne korzenie wielu współczesnych problemów w różnych regionach Polski, w tym również na Ziemiach Zachodnich i Północnych.

Reasumując wszystkie wystąpienia, wśród czynników, które wpływały na kształtowanie się społeczności obszarów wiejskich Ziemi Zachodnich i Północnych, były decyzje polityczne, przymus ekonomiczny (dla wielu nowo przybyłych była to szansa na lepsze życie) oraz kwestie kulturowe wyrażające się w podtrzymywaniu tradycji zaczerpniętych z domów rodzinnych. Kwestia budowania tożsamości, w tym również odrębności tożsamości dolnośląskiej, jest tematem nieustających polemik naukowych, co można było zaobserwować również w trakcie ciekawych dyskusji po wystąpieniach. Łącznie zaprezentowano 28 referatów. Duże zainteresowanie konferencją, ze strony zarówno osób o znacznym dorobku, jak i młodych adeptów naukowych badań, wskazują, że zmiany zachodzące na obszarach wiejskich w okresie powojennym są nadal nieustającym źródłem inspiracji. Prezentacja przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych najnowszych wyników badań nad wsią i jej mieszkańcami może być pretekstem do podjęcia i kontynuowania dyskusji nad funkcjonującymi nie tylko w dyskursie publicznym, ale też naukowym mitami i stereotypowymi poglądami na temat faktycznej roli wsi i rolnictwa w społeczeństwie, gospodarce, historii i kulturze.